L-ISKRITTURA MQADDSA U D-''DIVINA COMMEDIA'' TA' DANTE ALIGHIERI

Ta' LAWRENCE R. SCHIAVONE

(*Jissokta mill-Ħarġa ta' Ġunju*, 1965)

IL-ĠENNA

LEJN IL-ĠMIEL U D-DAWL TAS-SEMA

Immexxi minn Beatrice, dawl u hena tiegħu, Dante jibda l-aħħar parti tal-vjaġġ tiegħu li mit-triq tat-telfien ta' ruħu sejjer iwasslu, niedem u hieni, quddiem it-tron t'Alla. Vjaġġ umanament impossibbli, li biss il-fantażija mixgħula tal-poeta u l-poeżija kbira tiegħu jistgħu jwettqu. Mhux aktar il-biża' u d-dlam ta' l-infern, mhux aktar id-dieqa u t-tnehid tal-purgatorju, imma dawl mill-iżjed qawwi, sbuħija bla qies, ħlewwa ta' melodija li ma titfisserx jilqgħu lil Dante fit-titjira poetika tiegħu fost l-erwieħ qaddisa tas-Sema. Tassew tal-għaġeb, hawnhekk, naraw il-ħolma tal-poeta li fiha jistħajlu jtir minn din'a għal oħra fejn dawn il-qaddisin qegħdin igawdu 'l Alla wara ħajja fuq din l-art mgħoddija fit-taħriġ ta' għemil qaddis u marbuta għalkollox mar-rieda mqaddsa tiegħu.

F'din il-Kantika wkoll naraw kemm l-Iskrittura, bit-tagħlim u l-eżempji sbieħ tagħha, kienet fil-ħsieb ta' Dante meta ġie biex ikanta l-ġmiel u l-kobor tas-Sema; inżidu li fil-waqt li fiż-żewġ Kantiki l-oħra l-element klassiku għandu sehem sewwa u x'aktarx jilħaq, l-aktar fl-Infern, l-importanza ta' l-element kristjan, dan ta' l-aħħar jilħaq u jisboq fil-Ġenna — u hekk jixraq — kull element ieħor. Nimxu għalhekk aħna wkoll ma' Dante f'dan il-vjaġġ tiegħu; nisimgħu bħalu minn fomm Beatrice jew minn għand il-qaddisin li magħhom jiltaqa' t-tifsir tad-dottrina li waħdu ma jasalx biex jifhem, u fuq kollox naraw bħalu l-erwieħ qaddisa ta' persunaġġi kbar li bl-istorja tagħhom jimlew tant paġni mill-Kotba Mqaddsa.

Mill-quċċata tal-muntanja tal-Purgatorju Beatrice u Dante jtiru b'ħeffa li ma titwemminx lejn il-Qamar fejn skond il-fantażija tal-poeta jidhrulu l-erwieħ ta' dawk li mħabba l-vjolenza ta' ħaddieħor ma setgħux jaqdu dmirhom u jkomplu l-wegħda tagħhom 'l Alla, imma li r-rieda tagħhom baqgħet dejjem marbuta għal kollox mar-rieda mqaddsa Tiegħu. F'moħħ Dante jidħlu xi dubji

li hu ma jafx kif sejjer iressaq quddiem Beatrice biex tħollhomlu, imma, igħidilna l-poeta,

Fe' si Beatrice qual fe' Daniello,
Nabuccodonosor levando d'ira,
che l'avea fatto ingiustamente fello. (Par. IV 13-15).

Il-profeta Danjieli — kif insibu fil-ktieb tiegħu — għaraf ifisser lill-kburi Nabuccodonosor il-ħolma li dan is-sultan kien nesa u li mħabba fiha kien ikkundanna għall-mewt bla ħtija lis-saħħara tiegħu għax ma għarfux ifakkruhielu.

U hekk Beatrice tfiehem lil Dante li dawk l-erwieħ qaddisa jidhru fil-Qamar biss biex juru l-grad ta' beatitudini li messhom, imma l-post tagħhom veru, bħal dak tal-qaddisin l-oħra kollha, huwa l-Empireo għal dejjem madwar it-tron t'Alla. Hekk jeħtieġ isir — iżżid tgħidlu Beatrice — biex moħħ il-bniedem jifhem il-ħwejjeġ t'Alla, u tissokta:

Per questo la Scrittura condescende
a vostra facultate, e piedi e mano
attribuisce a Dio, e altro intende;

e Santa Chiesa con aspetto umano
Gabriel e Michel vi rappresenta
e l'altro che Tobia rifece sano. (Par. IV 42-48).

Beatrice tgħaddi mbagħad biex turi lill-poeta kemm hija sabiħa l-wegħda li nagħmlu 'l Alla fil-ħtieġiet tagħna u kemm għandna noqogħdu attenti qabel ma nintrabtu biha biex ma jkollniex għax nitolbu li ninħallu minn din il-wegħda ħlief għal raġuni serja:

Non prendan li mortali il voto a ciancia:
siate fedeli, e ciò far non bieci,
come Ieptè a la sua prima mancia. (Par. V 64-66).

L-Iskrittura ssemmilna l-kas tal-Imħallef tal-Lhud Jefte li qabel it-taqbida mal-Ammoniti wiegħed 'l Alla, bla qagħad jaħsibha, issagrifiċċju ta' l-ewwel persuna li tidher quddiemu wara r-rebħa: din il-persuna kellha tkun bintu stess.

Fis-sema ta' Merkurju Dante jilmaħ l-erwieħ ta' dawk il-bnedmin li f'ħajjithom urew ħeġġa u bżulija biex jilħqu fama u l-kobor u s-setgħa ta' Ruma, Beatrice terġa' tħoll dubju ieħor ta' Dante dwar il-fidwa tal-bniedem u l-mewt ta' Kristu fuq is-salib billi tibda l-istorja tal-fidwa mill-waqgħa fid-dnub ta' Adam u Eva:

Per non soffrire a la virtù che vole
freno a sua prode, quell'om che non nacque,
dannando sè dannò tutta sua prole

onde l'umana specie inferma giacque
giù per secoli molti in grande errore,
fin ch'al Verbo di Dio discender piacque. (Par. VII 25-30).

u tkompli tfiehmu kif Alla, fil-ħniena u l-ġustizzja tiegħu għoġbu jibgħat lil Ibnu fuq din l-art biex ipatti tal-ħsara kbira li kienet saret bid-dnub ta' l-ewwel ġenituri tagħna. Kull mod ieħor ma kienx jiswa tispiċċa tgħid Beatrice,

se 'l Figliuol di Dio
non fosse umiliato ad incarnarsi. (Par. VII 119-130)

Mill-ġdid f'moħħ il-poeta jidħol ħsieb ieħor li hu jagħraf li ma jistax iħoll, imma Beatrice hija dejjem lesta biex tħoll ukoll dan id-dubju qabel itiru lejn Venere, li fiha jidhru l-erwieħ qaddisa li mxew dejjem fuq il-liġi tal-Mulej billi ħabbew 'l Alla fuq kollox u 'l għajrhom bħalhom infushom. Ir-ruħ ta' Folco, isqof ta' Marsilja, imdawra b'dija liema bħala turi lil Dante l-ħsara kbira li qegħdin jagħmlu lill-Knisja x'uħud mill-membri tal-kleru mħabba x-xeħħa tagħhom mingħajr ma jagħtu kas ta' dak il-faqar ta' l-ispirtu li jgħallem Ġesù fil-Vanġelu:

Non vanno i lor pensieri a Nazarette,
là dove Gabriello aperse l'ali. (Par. IX 137-138).

F'daqqa waħda l-poeta jsib ruħu fix-xemx. Is-sbuħija u d-dawl tax-xemx huma tant qawwija li l-poeta ma jsibx kliem biex ifissirhom, u l-kant tal-qaddisin għorrief u dutturi tal-Knisja huwa tant ħelu li jistqarr li anqas biss jista' jtina idea. Beatrice tħeġġu biex jagħti ħajr 'l Alla tal-grazzja hekk kbira li tah meta wasslu f'dan il-ġmiel bla qies. Hawnhekk ir-ruħ sabiħa tal-għaref S. Tumas tkellem lil Dante u turih fost l-erwieħ ta' dawk l-għorrief l-oħra li b'għerfhom għaġġbu d-dinja lis-sultan Salamun:

La quinta luce, ch'è tra noi più bella,
spira di tale amor, che tutto 'l mondo
la giù ne gola di saper novella:
entro v'è l'alta mente u' si profonda
saver fu messo, che se 'l ver è vero,
a veder tanto non surse il secondo. (Par. X 109-114).

Il-qaddisin fix-xemx jidhru lil Dante fi tliet dawriet b'ċentru wieħed; il-ħlewwa tagħhom imxebbha mal-qawsalla tfakkru fil-patt li, tgħidilna l-Iskrittura, Alla għamel mal-patrijarka Noè wara d-dilluvju. Fit-tieni dawra, imbagħad, insibu lil S. Bonaventura li jkanta l-qdusija ta' S. Duminku kif qabel S. Tumas ikanta dik ta' S. Franġisk, u juri lil Dante persunaġġ ieħor tal-Kotba Mqaddsa: il-profeta Natan.

Il-kliem ta' S. Tumas dwar l-għerf ta' Salamun iħasseb lill-poeta, imma l-istess qaddis duttur tal-Knisja ifiehem lil Dante kemm m'għandux għaliex jitħasseb dwar il-grad ta' perfezzjoni f'Salamun, u jwissih kemm għandu joqgħod attent il-bniedem qabel ma jagħti l-ġudizzju tiegħu fuq il-ħwejjeġ t'Alla li ma jistax jifhem.

Għat-talba ta' Beatrice, mid-dawl l-aktar qawwi jinsema' l-leħen tas-sultan Salamun li juri lil Dante kif isiru jiddu l-erwieħ qaddisa wara l-qawmha mill-mewt ta' l-iġsma tagħhom biex minn għand Alla quddiem kulħadd jieħdu l-premju li jistħoqqilhom. Dante, imbagħad, iħares f'għajnejn Beatrice u jħossu meħud f'leħħa ta' berqa fis-sema ta' Marte.

Jinsabu hawnhekk f'għamla ta' salib kbir il-qaddisin li għarfu jitqabdu, ibatu u jmutu biex jagħtu xhieda tat-twemmin tagħhom fil-veru Alla. Fost l-erwieħ fis-sema ta' Marte l-poeta jilmaħ dik ta' Ġożwè li kif igħidilna l-Antik Testment mexxa l-poplu t'Alla fid-deżert u wasslu fl-art imwiegħda:

Io vidi per la croce un lume tratto
dal nomar Iosuè com'el si feo;
nè mi fu noto il dir prima che 'l fatto. (Par. XVIII 37-39).

u lil Ġuda Makkabew, il-mexxej qalbieni tal-Lhud li ħeles lil dan il-poplu mill-jasar tas-sultan Antijoku Epifane tas-Sirja:

E al nome de l'alto Maccabeo
vidi moversi un altro roteando,
e letizia era ferza del paleo. (Par. XVIII 40-42).

Mill-ġdid il-leħen tal-Kotba Mqaddsa nisimgħuh fis-sema ta' Ġove fejn qegħdin l-erwieħ tas-slaten u mexxejja oħra tal-ġnus li wrew għaqal u ġustizzja fit-tmexxija tal-popli fdati f'idejhom. Id-dwal ħerġin minnhom, igħidilna Dante, jiffurmaw twissija li Salamun jagħti lis-slaten ta' l-art:

"DILIGITE IUSTITIAM" primai
fur verbo e nome di tutto 'l dipinto;
"QUI IUDICATIS TERRAM" fur sezzai.
(Par. XVIII 91-93).

Hawn ukoll Dante jġibilna quddiemna persunaġġi oħra tal-Antik Testment. Naraw lis-sultan David, ir-rebbieħ tal-Filistej u l-awtur tas-salmi:

Colui che luce in mezzo per pupilla,
fu il cantor de lo Spirito Santo,
che l'arca traslatò di villa in villa.
(Par. XX 37-39).

u lis-sultan Ezekija li lilu Alla għoġbu jtawwal il-ħajja biex ikun jista', kif talab, jagħmel aktar penitenza għal ħtijietu:

E quel che segue in la cirunferenza
per l'arco superno,
morte indugiò per vera penitenza. (Par. XX 49-51).

Fis-sema ta' Saturnu nisimgħu lil S. Pier Damjanu, wieħed mill-qaddisin li għaxu ħajja kontemplativa, jikkundanna l-lussu li fih qegħdin (jgħixu x'uħud mill-membri tal-kleru. Biex juri kif għandu jgħix min iddedika ħajtu 'l Alla, dan il-qaddis imur iġib l-eżempju ta' S. Pietru u S. Pawl li għaxu ħajja ta' faqar u ta' tbatija:

Venne Cefàs e venne il gran vasello
de lo Spirito Santo, magri e scalzi,
prendendo il cibo da qualunque ostello. (Par. XXI 127-129).

L-erwieħ fis-sema ta' Saturnu jidhru telgħin u neżlin ma' sellum li t-tarf tiegħu, igħidilna S. Benedettu, wieħed minn dawn il-qaddisin, jilħaq l-Empireo fejn Alla qiegħed isaltan fil-milja tal-glorja tiegħu. Huwa l-istess sellum li lemaħ Ġakobb fil-ħolma tiegħu f'Bethel meta ħarab mill-qilla ta' ħuh Esaw:

Infin là sù la vide il patriarca
Iacob porgere la superna parte,
quando li apparve d'angeli sì carca. (Par. XXII 70-72).

Ġa' rajna kemm Dante ħassu miġbud lejn il-misteru kbir ta' l-Inkarnazzjoni. Isemmi kemm-il darba lill-Madonna li qiegħda til-qa' b'umiltà u bi ħlewwa kbira minn għand l-Anġlu Gabrijiel l-aħbar sabiħa li sejra tkun omm Alla. Imma l-umiltà u l-qdusija ta' Marija kif ukoll il-glorja tagħha bħala omm ta' Ġesù, narawhom jittrinjonfaw fid-dawl li jgħammex tal-kwiekeb li fosthom tinżel il-Madonna flim-

kien ma' Binha Ġesù, imdawrin minn qtajjiet kbar ta' qaddisin, huma wkoll rebbieħa fuq il-ħażen u hawn imdawlin bil-grazzja tal-Feddej. Dante ma jirnexxilux jara lil Ġesù, imma waqt li Beatrice tfissirlu t-trijonf ta' Kristu u ta' Marija, huwa jilmaħ dawl qawwi li jdur ma' Marija, u jisma' leħen li jkanta l-kobor tagħha bħala Omm Alla. Xi ġmiel, x'ferħ igawdu fis-sema — igħidilna l-poeta — dawk li f'din id-dinja żergħu u xerrdu l-kelma t-tajba u wettqu għemil li għoġob lill-Mulej. Flimkien mal-qaddisin tat-Testment il-Qadim u tat-Testment il-Ġdid jittrijonfa wkoll S. Pietru, l-ewwel kap tal-Knisja mwaqqfa minn Kristu:

Quivi triunfa, sotto l'alto filio
di Dio e di Maria, di sua vittoria,
e con l'antico e col novo concilio,
colui che tien le chiavi di tal gloria. (Par. XXIII 136-139).

Il-qima kbira li Dante dejjem ħass lejn il-Kotba Mqaddsa u l-fidi ħajja li kellu fit-tagħlim imxerred fihom insibuhom fl-istqarrija li minnu jitolbu l-qaddisin Pietru, Ġakbu u Ġwanni qabel ma jkun jista' jersaq aktar fil-qrib lejn it-tron t'Alla. Għall-mistoqsija ta' S. Pietru dwar il-fidi l-poeta jwieġeb bl-istess kliem ta' S. Pawl fl-ittra tiegħu lil-Lhud:

Fede è sustanza di cose sperate,
ed argomento de le non parventi;
e questa pare a me sua quidditate. (Par. XXIV 65-66).

u jżid jistqarr li t-twemmin tiegħu huwa mibni fuq it-tagħlim li ħa mill-Kotba ta' l-Iskrittura:

"La larga ploia
de lo Spirito Santo, ch'è diffusa
in su le vecchie e in su le nuove cuoia,

è sillogismo che la m'ha conchiusa
acutamente si, che 'nverso d'ella
ogni dimostrazion mi pare ottusa." (Par. XXIV 91-96).

Jekk it-twemmin tal-poeta huwa mibni fuq l-istudju ta' l-Iskrittura xejn anqas hija t-tama tiegħu. Lill-Appostlu Ġakbu li jistaqsih x'jifhem bit-Tama, Dante jwieġeb b'leħen sod, jurih li din il-virtù waslet fih minn ħafna għejun,

ma quei la distillò nel mio cor pria
che fu sommo cantor del sommo duce,

— Sperino in te — ne la sua teodia
dice — color che sanno il nome tue — :
e chi nol sa, s'elli ha la fede mia? (Par. XXV 71-75).

Ma kienx S. Ġakbu stess li qawwieh f'din il-verità bl-ittra tiegħu?

Tu mi stillasti, con lo stillar suo,
ne la pistola poi, sì ch'io son pieno,
ed in altrui vostra pioggia repluo. (Par. XXV 76-78).

Kienu jaħsbu fi żmien Dante li l-Ittra hawn imsemmija kienet ġiet miktuba minn S. Ġakbu l-Kbir, ħu S. Ġwann. Il-lum nafu li hija ta' S. Ġakbu ż-Żgħir, l-ewwel Isqof ta' Ġerusalemm. Dante mexa fuq kif kienu jaħsbuha fi żmienu.

Il-Kotba Mqaddsa għalhekk kienu dawk li nisslu fih fidi u tama fl-ħwejjeġ t'Alla; minnhom mela huwa jistenna s-salvazzjoni ta' ruħu kif igħid il-profeta Isaija:

"Le nove e le scritture antiche
pongon lo segno, ed esso lo mi addita,
de l'anime che Dio s'ha fatte amiche.

Dice Isaia che ciascuna vestita
ne la sua terra fia di doppia vesta;
e la sua terra è questa dolce vita." Par. XXV 88-93).

Dante jsaħħaħ din il-fehma tiegħu b'dak li jikteb l-Evanġelista S. Ġwann fl-Apokalissi:

"E 'l tuo fratello assai vie più digesta,
là dove tratta de le bianche stole
questa revelazion ci manifesta." (Par. XXV 94-96).

L-aħħar mistoqsijiet lil Dante — dawk li jmissu l-virtù ta' l-imħabba — jagħmilhom S. Ġwann, l-Appostlu tant maħbub minn Ġesù li fl-aħħar ċena mar ipoġġi rasu b'imħabba kbira fuq sider l-Imgħallem tiegħu kollu mnikket u li fuq il-Kalvarju ġie magħżul mill-istess Ġesù biex jieħu ħsieb Marija Santissima. Lill-poeta Beatrice tgħidlu:

"Questi è colui che giacque sopra 'l petto
del nostro pellicano, e questi fue
di su la croce al grande officio eletto".
(Par. XXV 112-114).

Lilu Dante jistqarr li Alla huwa l-bidu u t-tmiem ta' l-imħabba tiegħu, ta' kull ħsieb u xewqa tiegħu. Din l-imħabba t'Alla li jħoss f'qalbu, iżid igħid, hija mibnija fuq it-tagħlim li xorob mill-Kotba Mqaddsa, imnebbhin minn Alla nnifsu:

"Sternel la voce del verace autore,
che dice a Moisè, di sè parlando:
— Io ti farò vedere ogni valore. (Par. XXVI 40-42).

u mill-istess S. Ġwann. Jissokta l-poeta:

"Sternilmi tu ancora, incominciando
l'alto preconio che grida l'arcano
di qui là giù sovra ogn'altro bando". (Par. XXVI 43-45).

Hawn jinstema' kant ħelu fis-Sema biex ifisser il-ferħ tal-qaddisin għal dawn it-tweġibijiet ta' Dante; quddiemu tidher allura r-ruħ qaddisa ta' Adam, missier tal-bnedmin kollha, li jfisser xi dubji li jidħlu f'moħħ il-poeta. "F'dak id-dawl", tgħidlu mill-ġdid Beatrice,

"Vagheggia il suo fattor l'anima prima
che la prima virtù creasse mai". (Par. XXVI 83-84).

Wara titjira fantastika li mill-quċċata tal-Purgatorju twasslu fil-għoli tas-smewwiet, Dante jsib ruħu fl-Empireo fejn jilmaħ taħt għamla ta' warda ta' ġmiel u kobor bla qies l-għaqda sħiħa ta' l-erwieħ qaddisa, imżejna b'dawl l-iżjed qawwi, miġbura madwar Marija Verġni, u mdawra b'qatet kbar ta' anġli li jtiru fuqhom bħal naħal fuq il-ward. Dante milqut minn din id-dehra jdur fuq Beatrice, imma din tinsab mill-ġdid fit-tielet dawra ta' l-istess warda mistika; f'lokha jilmaħ lil S. Bernard, l-aħħar gwida tiegħu f'dan il-vjaġġ tiegħu poetiku, li juriħ x'uħud minn dawk il-qaddisin. L-ewwel ma jara hija Eva. Igħidlu S. Bernard:

"La piaga che Maria richiuse e unse,
quella ch'è tanto bella da' suoi piedi
è colei che l'aperse e che la punse". (Par. XXXII 4-6).

Fuq kollox S. Bernard jistieden lill-poeta biex iħares lejn

l-Omm ta' Kristu. Ta' ħlewwa liema bħalha huwa l-kwadru li Dante jtina mill-ġdid ta' Marija meta jfakkarna fil-grazzja singulari li Alla għamel magħha meta għażilha biex tkun Omm l-Iben tiegħu. Madwarha jtir l-anġlu Gabriel:

"*E quell'amor che primo li discese,*
cantando "Ave Maria, gratia plena",
dinanzi a lei le sue ali distese". (Par. XXXII 94-96).

Hawn huma n-nisa qaddisa ta' l-Antik Testment: Rachele, Sara, Rebekka, Ġuditta, Ruth:

Ne l'ordine che fanno i terzi sedi,
siede Rachel di sotto da costei
con Beatrice, si come tu vedi.

Sara e Rebecca, Iudith e colei
che fu bisava al cantor che per doglia
del fallo disse — Miserere mei — (Par. XXXII 7-12).

Dal-vjaġġ meraviljuż tal-poeta wasal biex jispiċċa. Il-kruha tad-dnub u l-konsegwenzi tal-bża' li jġib miegħu issa jbiegħdu lil Dante minn kull ħażen, l-indiema sħiħa ta' dnubietu tagħmel li jkun jistħoqqlu l-maħfra t'Alla u l-grazzja li jara b'għajnejh il-ġmiel tas-Sema. Imsaħħaħ mill-grazzja divina, u mħares bi ħniena ta' Omm mill-Imqaddsa Marija, il-poeta jasal biex għal ħin wieħed jifhem il-kobor tal-Ħallieq u l-misteri ewlenin tal-Fidi.

Hekk għandha tmiem il-ħolma poetika ta' dan il-kbir poeta.

Ftit huma l-kotba mqaddsa — kif rajna — li minnhom Dante ma jeħux episodji jew persunaġġi biex bihom isaħħaħ il-ħsieb għoli tiegħu dwar it-twemmin nisrani u jsebbaħ l-arti poetika ta' l-opra tiegħu immortali. Mill-Ġenesi għal-Levitiku, mill-ktieb ta' Ġożwè għas-Salmi tas-Sultan David, mill-ktieb ta' Eżekjeli għal dak ta' Danjeli, mill-ktieb ta' Ester għal dak ta' Ruth; it-Testment il-Qadim narawh għaddej quddiemna b'għadd ta' kwadri li skond il-ħsieb tal-poeta għandhom iqanqlu fina l-biża' tal-ħażen, inisslu l-indiema ta' ħtijietna, u jiżirgħu f'qalbna l-imħabba lejn il-ħwejjeġ qaddisa. It-Testment il-Ġdid ukoll, l-aktar il-Vanġeli ta' S. Mattew u S. Luqa, l-Atti ta' l-Appostli u fuq kollox l-Apokalissi, Dante jmur ipoġġi quddiem għajnejna bħala għejun ħajja ta' verità mibnija fuq il-ħajja u t-tagħlim ta' Kristu.

Id-*Divina Commedia*, miktuba sitt mija u ħamsin sena ilu, il-lum ukoll tista' tittieħed bħala eżempju ta' kif il-kelma t'Alla miktuba

għandha tkun imnaqqxa kull ħin u kullimkien fil-qalb u fil-moħħ ta' kull nisrani. Il-lum ukoll il-messaġġ bibliku ta' Dante, kif insibuh fl-opra grandjuża tiegħu, jurina t-triq waħdanija li fuqha aħna l-insara għandna nimxu jekk irridu tassew nilħqu l-veru ġid tagħna u l-qdusija ta' ruħna. Nitgħallmu, għalhekk, aħna wkoll minn Dante, li għaraf igħożż b'imħabba kbira l-Kotba Mqaddsa, ngħixu ħajja qaddisa billi fuq it-tagħlim ta' Kristu, fl-imħabba safja ta' Marija Verġni u fuq l-eżempju ta' l-erwieħ qaddisa tat-Testment il-Qadim u tat-Testment il-Ġdid, inwettqu għemil ta' fejda li jkun jiswielna għall-ħajja ta' dejjem.